

dr hab. Elżbieta Szkurlat prof. UŁ
Zakład Dydaktyki Geografii
Wydział Nauk Geograficznych
Uniwersytet Łódzki

Łódź, 7 stycznia 2012r.

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Pawła Pytki
pt. *Geograficzne uwarunkowania więzi terytorialnych młodzieży w*
Bieszczadach

Praca mgr Pawła Pytki pt. *Geograficzne uwarunkowania więzi terytorialnych młodzieży w Bieszczadach* dotyczy ważnej i ciekawej poznawczo tematyki geografii społecznej. Więzi z miejscem zamieszkania uznawane są od pewnego czasu za istotny czynnik jego rozwoju a wiedza na ich temat - właściwie wykorzystana (m.in. przez władze lokalne, media) może mieć istotne walory aplikacyjne. Podjęty w pracy doktorskiej temat jest trudnym zadaniem badawczym, szczególnie w jego warstwie metodologicznej.

Wybór Bieszczad jako obszaru badań więzi terytorialnych jest uzasadniony ze względu na historię regionu, skomplikowany proces kształtowania się społeczności zamieszkującej te tereny i specyficzne cechy przyrodniczo-gospodarcze regionu.

Przedstawiona do recenzji praca liczy 179 stron tekstu w tym: zawartą na 11 stronach bibliografię, 16 pozycji materiałów źródłowych, 55 rycin, 4 tabele oraz 4 załączniki. Składa się z 8 rozdziałów i wniosków końcowych.

W tekście występują bardzo liczne literówki (kilkadziesiąt), pojedyncze niezręczne sformułowania takie jak: „troska o byt zamieszkiwanej miejscowości”(s. 74), „sytuacja przeprowadzanych badań” (s. 76), „duże przywiązanie emocjonalne z zamieszkiwanymi miejscowościami” (s.79) oraz inne potknięcia stylistyczne. Edytorsko praca jest dobra.

Konstrukcja pracy, układ rozdziałów są logiczne i podporządkowane przyjętym, głównym celom rozprawy.

Cele pracy określił Doktorant jako zbadanie charakteru i siły więzi terytorialnych młodzieży zamieszkującej region Bieszczad oraz wyznaczenie rodzaju i rangi czynników geograficznych je kształtujących. We Wstępie Doktorant zapowiada również, że pierwszym zadaniem badawczym było opracowanie własnej koncepcji zjawiska więzi terytorialnych. Konsekwentnie w 3 rozdziale pracy prezentuje 2 schematy (Rys.1 i Rys.2) w których w podobnie brzmiących tytułach stosuje termin „konstrukcja więzi terytorialnych” a jako źródło

podaje: „opracowanie własne na podstawie...”. Modyfikacja dotychczas przyjmowanych koncepcji, modeli więzi a tym bardziej ich tworzenie wymaga nie tylko szerokiej teoretycznej wiedzy, ale również przeprowadzenia samodzielnych empirycznych badań uzasadniających słuszność zmian wprowadzanych w dotychczas przyjmowanych modelach. Jest zatem końcowym efektem zaawansowanego procesu badawczego, którego ważny element stanowi dyskusja (krytyka) istniejących koncepcji. Tymczasem w proponowanych przez Doktoranta schematach „Konstrukcji więzi terytorialnych” budzi wątpliwości rodzaj wskazanych składowych, ich kolejność i kierunki powiązań (Rys.1). Doktorant wskazuje na rys.2 zatytułowanym „Konstrukcja więzi terytorialnych” elementy: uczucia, zachowania, zainteresowanie, terytorium. Dlaczego w schemacie nie uwzględnił Autor elementu „Wiedza”, a uwzględnił „Zainteresowanie”, które jest składową wyróżnionych obok „Zachowań”? (czy nie lepiej mówić o „Postawach”?). W zaprezentowanym modelu brakuje innych „wyrazów więzi” nazywanych 3 strony dalej (str.17) poprawnie wskaźnikami więzi terytorialnych, których spektrum jest znacznie szersze a których nie można bez zastrzeżeń włączyć do wymienionych w schemacie „Konstrukcji...”. Sądzę, że postawione sobie przez Doktoranta zadanie opracowania własnej koncepcji zjawiska więzi terytorialnych jest zadaniem zbyt wymagającym i co więcej - zbędnym w rozprawie doktorskiej. Podstawy teoretyczne badań empirycznych mogła stanowić prezentacja istniejących koncepcji więzi i sformułowane w oparciu o nie, logicznie uzasadnione, własne założenia badawcze.

Pomimo zastrzeżeń do proponowanej koncepcji i klasyfikacji składowych więzi, pozytywnie oceniam skonstruowaną przez Doktoranta listę wskaźników więzi terytorialnych (str.17). Ich dobór świadczy o dobrej znajomości literatury przedmiotu i pogłębionej znajomości podjętego problemu badań.

Grupę badawczą stanowiła młodzież gimnazjalna. Pomimo przytoczonych przez Doktoranta argumentów merytorycznych i logistycznych (organizacji badań), dobór uczniów gimnazjum do badań więzi terytorialnych budzi wątpliwości dotyczące głównie przygotowania, zakresu i poziomu refleksji uczniów gimnazjów w przedmiocie badań. Wątpliwości te potwierdza w różnych miejscach pracy sam Autor wyjaśniając cechami badanej grupy jakość odpowiedzi, ich skąpaność, lub brak odpowiedzi w kwestionariuszu. I tak np. na str. 70 czytamy: „Ponad połowa badanych gimnazjalistów nie określiła symbolu swojej miejscowości. Pewnym wytłumaczeniem tego stanu może być fakt, że młodzież gimnazjalna nie posiada jeszcze dojrzałości potrzebnej do formułowania ocen, stąd trudności z wyborem miejsc, czy obiektów o charakterze symbolicznym... Istnieje też

prawdopodobieństwo, że młodzi ludzie, nie są przyzwyczajeni do samodzielnego myślenia i nie mają pewności co do własnych opinii.”

Podstawowym źródłem danych są własne badania kwestionariuszowe przeprowadzone wśród młodzieży gimnazjalnej. Badaniami objęta została bardzo duża część populacji gimnazjalistów mieszkających aż w 77 bieszczadzkich miejscowościach. Sposób prowadzenia badań, ich organizacja nie budzi zastrzeżeń. Doktorant wykazał się dobrą znajomością literatury metodologicznej dotyczącej konstrukcji i organizacji badań kwestionariuszowych. Dobór treści pytań w ankiecie jest właściwy i odpowiedni do zaplanowanych celów badań. Bardzo trafnie sformułowanymi pytaniami są pytania dotyczące samoidentyfikacji terytorialnej ucznia, jego odpowiedzi na pytanie gdzie mieszka, stanowisko wobec włączenia zamieszkiwanej miejscowości do innej, stosunek do przyjezdnych - obcych. Mankamentem konstrukcji pojedynczych pytań w ankiecie jest brak pełnej korelacji pomiędzy pytaniami nadrzędnymi i szczegółowymi. Np. po pytaniu głównym: „Jak bardzo jesteś dumny, że tu mieszkasz (zaznacz odpowiedź)

 Nie jestem dumny Jestem trochę dumny Jestem bardzo dumny „

następuje pytanie szczegółowe:

„Co jest największym powodem Twojej dumy z mieszkania w swojej miejscowości...”

Jeśli respondent w pytaniu głównym udzielił odpowiedzi „Nie jestem dumny „, nie miał możliwości uzasadnienia swojej odpowiedzi gdyż pytanie szczegółowe dotyczyło tylko wariantów odpowiedzi potwierdzających poczucie dumy a nie było prośby o podanie powodu(ów) braku poczucia dumy.

Dokonana przez Doktoranta charakterystyka obszaru badań jest szczegółowa, napisana dobrym, geograficznym językiem. Bardzo dobrze zostały dobrane i wyczerpująco przedstawione cechy prezentujące środowisko przyrodnicze badanego obszaru. W charakterystyce społeczno-demograficznej Bieszczad brakuje odniesienia niektórych wskaźników do większego obszaru - województwa lub Polski (np. przyrostu naturalnego, poziomu wykształcenia, rozmiarów migracji). W części map zamieszczonych w rozdz. 4 brakuje nazw własnych: t.j. regionów, mezoregionów, jednostek geologicznych, geomorfologicznych.

Rozdz.5. zawiera dobrze uporządkowany opis wyników badań dotyczący siły i charakteru więzi terytorialnych badanej młodzieży. Analiza wyników badań i wnioskowanie uogólniające są poprawne.

Badając geograficzne uwarunkowania więzi terytorialnych Doktorant jako cel główny postawił sobie zadanie określenia wpływu różnych cech środowiska geograficznego oraz

zbadanie rangi poszczególnych elementów środowiska w kształtowaniu więzi z terytorium. W kontekście tak sformułowanego celu wydaje się nieuzasadnionym pominięcie w typologii miejscowości takich elementów środowiska geograficznego jak lasy, wody, mikroklimat. Wymienione elementy środowiska wydają się być nie tylko bardzo znaczącymi wyróżnikami bieszczadzkiego krajobrazu, ale co istotne łatwo uchwytnymi wyróżnikami krajobrazu różnych bieszczadzkich miejscowości. Poza tym zastrzeżeniem dobór i klasyfikacja cech środowiska przedstawiona w tab.3 jest dobra a ich charakterystyka wyczerpująca i poglądowo zobrazowana w formie kartograficznej.

W kolejnym rozdziale pracy Doktorant prezentuje analizę statystyczną zależności pomiędzy cechami środowiska geograficznego a wskaźnikami więzi terytorialnych. W tym celu dokonuje zamiany skali nominalnej na skalę porządkową nadając rangi odpowiedziom w kwestionariuszu oraz typom miejscowości według analizowanych cech. Zastosowanie w stosunku do podjętego przedmiotu badań (który z natury swej predestynowany jest do ujęć i interpretacji jakościowych) procedury szukania statystycznych korelacji na drodze zamiany skali nominalnej na liczbową i rangowanie jest zabiegiem metodologicznym nieprzystającym do przedmiotu badań. W badaniach, których idea jest wejście w świat emocji oraz indywidualnego odbioru najbliższej rzeczywistości przez młodego człowieka, przypisywanie udzielonym przez niego odpowiedziom w sposób mechaniczny bezwzględnych, liczbowych rang jest niewłaściwe oraz niezrozumiałe. Niekonsekwentne jest, w mojej ocenie, samo rangowanie: dlaczego np. w odpowiedzi na pytanie: „Czy po ukończeniu szkoły masz zamiar wyjechać ze swojej miejscowości na stałe?” odpowiedź „Zdecydowanie tak” jest rangowana liczbą 4 a odpowiedź „Nie zamierzam” – liczbą 1, natomiast w pytaniu „Czy wiedzę o swojej miejscowości uważasz za (podkreśl)”: odpowiedź „Nieważną” – rangowana jest jako 1 a odpowiedź „Ważną” liczbą 3? Zastosowanie wskazanej wyżej - zniekształcającej sens odpowiedzi respondentów - procedury „rangowania” może być powodem tego, że na potencjalną liczbę korelacji 224, stwierdzono tylko 26 przypadków zależności, z czego maksymalna wielkość współczynnika korelacji wynosi $< 0,15$ co kwalifikuje je jako korelacje nikłe i słabe statystycznie. Szkoda, że Doktorant nie skorzystał ze znakomitego wzoru prowadzenia badań metodą triangulacji danych jaki zaprezentowany jest w pracy Krystiana Połomskiego pt. *„Miejsce i przestrzeń. Krajobraz w doświadczeniu mieszkańców Bieszczadzkiego Parku Narodowego”* Wydawnictwa Naukowego SCHOLAR z 2010r.

Pomimo braku wyraźnych prawidłowości określających w czytelny sposób zależności pomiędzy więzią terytorialną młodzieży a cechami środowiska geograficznego, Doktorant dobrze radzi sobie z interpretacją otrzymanych wyników statystycznych. Wnioskowanie

uogólniające jest logiczne a dostrzeżenie i wyartykułowanie słabości zastosowanych metod badań i ograniczeń związanych z podmiotem badań, wskazuje na umiejętność krytycznej oceny przeprowadzonych badań i zarazem dojrzałość badawczą Doktoranta.

Podsumowując, do najcenniejszych osiągnięć badawczych związanych z recenzowaną pracą zaliczam:

- podjęcie bardzo ciekawego dla geografów i ważnego społecznie tematu badań,
- szeroką znajomość literatury (w tym zagranicznej) podjętej problematyki badań;
- bardzo dobrą znajomość obszaru badań;
- przeprowadzenie solidnych, empirycznych badań terenowych;
- dobrze skonstruowane narzędzie własnych badań empirycznych,
- dobre logiczne interpretacje wyników i wnioskowanie uogólniające;
- dojrzałość badawczą Doktoranta przejawiającą się w umiejętności i odwadze krytycznej oceny prowadzonych badań.

Dlatego też, pomimo uwag krytycznych zamieszczonych w recenzji uważam, że rozprawa doktorska mgr Pawła Pytki pt. *Geograficzne uwarunkowania więzi terytorialnych młodzieży w Bieszczadach* jest ciekawym i cennym opracowaniem naukowym, szczególnie przedstawiającym podjętą problematykę, wnoszącym oryginalne wartości poznawcze. Jej Autor wykazał, że potrafi stawiać ciekawe problemy badawcze, posiada teoretyczną wiedzę w dziedzinie badań geografii społecznej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy badawczej. Stwierdzam, że praca ta spełnia wymagania Ustawy o stopniach i tytułach naukowych, wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Dr hab. Elżbieta Szkurłat prof. UŁ

Łódź, 10 stycznia 2011 r.